

Kuka vastaa historiallisen muistin säilyttämisestä?

Kansakunnan historiallinen muisti ei ole vähäpätöinen asia. Historiallinen muisti muovaa kansallista identiteettiämme ja auttaa meitä jakamaan yhteisen todellisuuden. Historia ei ehkä anna suoria vastauksia siitä, millaisia päätöksiä tänään on tehtävä, mutta historiallinen mielikuviutus auttaa rakentamaan skenaarioita, millaiset vaihtoehdot voivat olla meille mahdollisia. Historiallinen muisti ei ole myöskään monoliitti. Jokaisella alueella ja paikalla on oma muistinsa, jotka nivoutuvat osaksi laajempaa kansallista kudelmaa. Yksi keskeisistä kansallista muistia ylläpitävistä instituutioista on Kansallisarkisto. Pelkkä aineiston arkistointi ei kuitenkaan riitä, sillä jonkun on myös pystyttävä kaivamaan esiin menneisyydessä syntynyt kirjallinen ja kuvallinen aineisto sekä tulkittava sitä.

Kansallisarkiston suunnitelmat joka toisen toimipisteen lakkauttamisesta sekä aiempaa vahvemmasta digitaaliseen aineistoon nojaamisesta ovat puhututtaneet historian tutkijoiden, opiskelijoiden ja harrastajien parissa. Isoimpana selittäjänä tekijänä Kansallisarkiston suunnitelmille on raha. Kansallisarkiston perusrahoitus pienenee 2,4 miljoonalla eurolla vuoteen 2027 mennessä verrattuna vuoden 2024 rahoitustasoon. On välttämätöntä kysyä, onko valtiontalouden mittapuulla pienen säästön suuruus lainkaan tasapainossa sen kanssa, kuinka iso vaikutus sillä voi olla historian tutkimukselle Suomessa.

Eduskunnan sivistysvaliokunta on kevään 2026 aikana käsitellyt hallituksen esitystä uudeksi arkistointilaksi. Lakiesityksessä todetaan arkistoinnin pitävän sisällään ”asiakirjojen ja tietoa-aineistojen yleisen edun mukaisen arkistollisen arvon määrittämiseen sekä niiden turvalliseen tuleville sukupolville säilyttämiseen ja saatavuuden ja käytettävyyden varmistamiseen liittyvät toimenpiteet”. On vaikea ajatella lain tavoitteen

toteutuvan, jos pääsyä historiallisten aineistojen äärelle rajataan niin, että fyysisten aineistojen läpikäynti ei tosiasiaassa ole mahdollista edes kaikilla yliopistopaikkakunnilla, joissa tehdään historian tutkimusta. Ei riitä, että arkistoaineistoa säilötään tulevia sukupolvia ajatellen, jos nykyiset eivät helposti pääse niiden äärelle.

Tilanteen korjaamista parlamentaarista tietä vaikeuttaa se, että arkistoja koskeva päätöksenteko on monelle tasolle hajautettua. Kansallisarkiston toimipaikoista ei säädetä lailla, vaan valtioneuvoston vallassa olevalla asetuksella. Asetuksessa mainitaan, että toimipaikat tulee löytyä Helsingistä, Turusta, Vaasasta sekä Saamelaisarkisto Inarista. Kuten tyypillistä, minimistä on vaarassa tulla maksimi. Mikään asetuksessa ei estä sitä, että Kansallisarkisto karsii toimipaikkojaan Oulun, Joensuun ja Jyväskylän yliopistokaupeungeista sekä Hämeenlinnasta. Toiminnot karkaisivat kauas pohjoisesta ja itäisestä Suomesta. Voi kysyä, miten esimerkiksi Itä-Suomen yliopistossa voi jatkossa antaa arkistoalan opetusta, jos Kansallisarkiston toimipiste suljetaan. Päätöksenteon monivaiheisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki olisi väistämätöntä. Jokaisen vaiheen yhteydessä pitäisi aidosti arvioida, millaisia toiminnallisia seurauksia ja tutkimuksenteon lisäkustannuksia ne synnyttävät.

Digitalisaatio ei toteudu helposti

Toimipisteiden määrän ohella historia-alan tutkijoita on syystäkin kuohuttanut kysymys fyysisen aineiston aiempaa heikommasta saatavuudesta, joka on johtanut Hämeenlinnassa ja Turussa säilytettäviin aineistoihin perustuvan tutkimuksen teon dramaattiseen hidastumiseen. Digitaalisen toimittamisen mallissa voi tilata maksutta ainoastaan yhden arkistoyksikön, ja tämän toimitamisessa on mennyt jopa kaksi viikkoa. Näin

aiemmin tutkijasalissa kerralla saadun kymmenen arkistoyksikön toimittamiseen menisi yli viisi kuukautta yhden vuorokauden sijaan. Kansallisarkiston aineistoista on tällä hetkellä digitoitu arviolta noin 5–10 prosenttia, eli suurin osa materiaaleista ei ole digitaalisesti saatavilla ilman huomattavaa digitointityön vauhdittamista.

Kaikki päättäjät eivät välttämättä ymmärrä, kuinka työläästä prosessista historiallisen materiaalin digitoinnissa on kyse. Kyse ei ole vain skannaamisesta, vaan aineiston läpikäynnistä, kontekstoinnista ja luetteloinnista niin, että kaikki olennainen tieto välittyy digitaaliseen muotoon. Joskus historiantutkija hyötyy muodollisen asiakirjan ohella siitä, mitä asiakirjan reunaan on kirjoitettu tai millainen muistilappunen sen rinnalta löytyy.

Digitaalisen arkistoinnin edistäminen on tärkeä tavoite. Tiedonhallinta sähköisty ja asiakirjoja digitoidaan, ja samalla myös arkistointi digitalisoituu. Digitointi on keskeistä aineistojen säilyttämisen kannalta. Nykyisessä valtiontaloudellisessa tilanteessa olemassa olevien aineistojen digitointiin on kuitenkin vaikea ohjata merkittäviä lisävaroja ainakaan sellaisissa mitoissa, että kaikki keskeiset historialliset aineistot olisivat lähivuosina digitaalisessa muodossa. On siis syytä hyväksyä tosiasia, että ainakin lähivuosien – tai vuosikymmenien – osalta myös fyysisillä materiaaleilla on tärkeä roolinsa. Ainakaan digitointia ei voi pitää lyhyen aikavälin säästökeinona ilman merkittävää palvelutason heikentymistä. Muuten vaarana on, että kysymys siitä, mikä on digitoitua ja mikä ei, tulee ohjaamaan voimakkaasti tehdyn tutkimuksen aiheita ja aineistoja.

Historiallisen muistin ylläpitäminen kuuluu meille kaikille

Kenellä oikeastaan on vastuu historiallisen muistin säilyttämisestä? Poliitikkojen tehtävänä ei ole puuttua yksittäisten Kansallisarkiston toimipisteiden aukioloaikoihin. Sen sijaan tehtävänä on varmistaa, että arkistoihin pääsee käsiksi eri puolelta Suomea ja niitä voidaan ylläpitää laadukkaasti. Parlamentaarisen työn kautta voimme yrittää varmistaa, että Kansallisarkiston toiminnalle varataan riittävä rahoitus ja historiallisen aineiston alueelliseen saatavuuteen kiinnitetään nykyistä parempaa huomiota. Asian on noustava prioriteetiksi eduskunnan lisäksi myös opetus- ja kulttuuriministeriössä ja Kansallisarkistossa.

Siinä auttaa jokainen vetoamus, lehtikirjoitus, mielenilmaus ja sosiaalisen median päivitys, joita etenkin historia-alan opiskelijat ja tutkijat ovat ansiokkaasti tehneet.

Suomen talous on heikolla tolalla, eikä tilanne näytä heti lähivuosina helpottavan. Valtiontaloutta pitää sopeuttaa tulevina vuosina jopa 8–11 miljardia euroa. Tehtävä ei tule olemaan helppo, mutta se ei myöskään saa tarkoittaa sitä, että kaikesta höylätään sokeasti. Voi perustellusti kysyä, ovatko Kansallisarkiston muutaman miljoonan euron säästöt isossa kuvassa todella niin keskeiset, että niiden vuoksi kannattaa vaarantaa historiallisen muistin jatkuvuus ja monipuolisen historiantutkimuksen edellytykset.

Arkistolaitoksen merkityksen korostaminen politiikassa ei ole aina helppoa. Sen suhteen on sama haaste kuin perustutkimuksen kohdalla yleisesti: hyötyjä on vaikea kääntää lyhyellä aikavälillä suoraan euroiksi, työpaikoiksi tai innovaatioiksi. Tutkitulla tiedolla on kuitenkin oma itseisarvonsa, joka kytkeytyy laajempaan sivistysihanteeseen, joka ei ole riippuvainen taloudellisista suhdanteista.

Historiallisen muistin merkitys ei ole pelkästään akateeminen. Olemme nähneet Ukrainan sodan yhteydessä, kuinka valtava merkitys kansallisella yhtenäisyydellä ja Ukrainan omaleimaisen historiallisen identiteetin vaalimisella on ollut maan sotaponnistusten tukena. Ukraina on myös sodan aikana kiireen vilkkaa digitoinut arkistoaineistoa, jotta se pysyy turvassa aineelliselta hävitykseltä. Tavoite Kansallisarkiston materiaalien nykyistä kattavammasta digitoinnista onkin kannatettava sekä tämän päivän käyttöä että kriisiaikoja ajatellen. Sitä ei kuitenkaan pitäisi toteuttaa sen kustannuksella, että samaan aikaan rajoitetaan tutkijoiden pääsyä fyysisiin aineistoihin pienten säästöjen toivossa tai karsitaan palveluverkkoa niin, että eri alueet ja yliopistokaupungit ovat keskenään hyvin eriarvoisessa asemassa. Historialliset arkistot ovat koko kansakunnan yhteisiä, ja siksi niiden pitäisi olla myös kaikille saavutettavissa.

Mari Holopainen,
kansanedustaja (vihr)
sivistysvaliokunnan jäsen

Inka Hopsu,
kansanedustaja (vihr) ja
eduskuntaryhmän varapuheenjohtaja